

22. Озерський І. Міжнародні стандарти прокурорської діяльності [Електронний ресурс] / Ігор Озерський // Віче. – Режим доступу до журн.

<http://www.viche.info/journal/1871/>

23. Цакадзе Н. Ч. Прокуратура в системі органів державної влади в Україні: статус, функції, перспективи реформування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.10 "Судоустрій, прокуратура та адвокатура" / Н. Ч. Цакадзе. – К., 2010. – 15 с.

С.І. Лозинська

здобувач

Львівського Державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ДУХОВНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИ

Стаття присвячена розкриттю духовності як втілення в світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір.

Ключові слова: *духовність, мораль, світоглядні орієнтації, моральна деградація, свідомість, антропо-буття, моральні норми та принципи.*

Статья посвящена раскрытию духовности как воплощение в мировоззренческих ориентациях человека надежд, стремлений, идеалов, духа народа, нации, что определяет направленность личностных потребностей, желаний и предопределяет установку на соответствующий жизненный выбор.

Ключевые слова: *духовность, мораль, мировоззренческие ориентации, моральная деградация, сознание, антропо-бытие, моральные нормы и принципы.*

The article is devoted to opening of spirituality as embodiment in the world view orientations of man of hopes, aspirations, ideals, spirit of people, nation, that determines the orientation of personality necessities, desires and predetermines setting on the proper vital choice.

Key words: *spirituality, moral, world view orientations, moral degradation, consciousness, moral norms and principles.*

Постановка проблеми. Нині, в умовах економічної кризи, відбувається інтенсивний процес соціальної і моральної деградації частини молоді, надмірного захоплення негативними формами комерційного бізнесу і низькопробною зарубіжною культурою. Відтак притуплюються природні потреби в пізнанні, втрачається інтерес до чесної праці, знецінюються духовні ідеали.

Щоб вийти з економічної, політичної кризи, люди повинні вийти з кризи моральної. Адже, як правило, за негараздами суспільства стоїть його моральне зубожіння. Марно й сподіватися дотримання десятків тисяч державних законів, якщо не дотримуються Десяти Заповідей Божих. Адже цінність демократії – в рівності людей перед законом. А він виростає з рівності людей перед Богом.

Аналіз досліджень даної проблеми. Значний внесок у вивчення проблеми духовності та моралі справили праці С.Ф. Анісімова, Н.К. Бородіна, Ю.М. Білодід, І.В. Бичка, Г.І. Горак, М.С. Кагана, В.М. Ксенофонтowa, А.Д. Косічева, С.Б. Кримського, С.В. Пролєєва, Г.В. Платонова, І.В. Степаненко, В.І. Стрелкова, В.Г. Табачковського, В.Г. Федотової та інших.

Окремі критерії духовності і моралі досліджувались у працях М. Бердяєва, В. Франкла, Е. Фромма, Т. де Шардена, М. Шелера та інших.

Змістовному аналізу окреслених проблем посприяли ідеї представників релігійної літератури та літератури святих отців: архімандрита Софронія (Сахарова), К. Барга, архієпископа Луки (Войно-Ясенецького), Л. Джуссані, О. Клемана, В. Лоського, О. Меня, митрополита Антонія Сурожського, Г. Флоровського та інших.

Мета даної статті полягає у дослідженні духовності крізь призму морально-ціннісних орієнтацій людини, що виступає ціннісною характеристикою свідомості, яка проявляється в когнітивній та інтуїтивній здатності найбільш адекватно оцінювати і створювати факти буття.

Виклад основного матеріалу. Природу феномена духовності необхідно розглядати у більш широкому контексті, ніж у дискурсі філософії свідомості, адже необхідно „зрозуміти духовний устрій і вміти володіти ним” [1, с.191-192], – це спрямованість усвідомлення у духовній практиці, наприклад, ісихазму, виявляє масштаби і повноту виміру антропо-буття, котрий задіюється у духовному процесі, акцентуючи аспект оволодіння людиною самої себе. Саме практика духовності виокремлює цей онтологічний аспект осягнення природи людини. Але форма такого осягнення не є відображенням дійсності буття об'єкта у дійсності буття

суб'єкта. У духовній практиці як антроповимірному дискурсі, має місце творення дійсності у єдності суб'єктно-об'єктного процесу. Це творення – не результат активності однієї зі сторін, – це співтворення. Як таке, воно є процесом піднесення антропобуття, на більш високий рівень організації (а тому – і виникнення нових властивостей людини).

Лише змістовна сторона духовності (у формі ідей і концепцій) не може бути відправною позицією в аналітиці природи духовності. Концептуально-теоретичний аспект духовних практик акцентує раціонально визначені духовні інтенції адепта, котрі, хоча і відіграють важливу роль у здійсненні самоконтролю над процесом (усвідомлення мотивацій, фіксування станів і відповідно до цього – їх екстраполяція на орієнтири подальшого руху), але їх акцентуація залишає поза межами уваги статус онтологічного процесу, зводячи його до протилежності – ідей і понять свідомості. Тому можна погодитись із тезою про те, що „сама формула „духовний процес” не зовсім адекватна: має місце антропологічний процес, побудова усього людського єства, його тілесних енергій, поряд з душевними і духовними” [1, с.206-207].

Цілісність людського єства передбачає гармонійну взаємодію і взаємовплив усіх рівнів антропо-буття, таких як: а) тіло людини з його біологічними та фізіологічними процесами; б) емоційно-відчуттєвий рівень, який однією своєю стороною сягає попереднього рівня і тому функціонує у несвідомому та підсвідомому вимірі, а іншою – може бути опанованим людиною; в) розумово-аналітичний рівень, який забезпечує здатність абстрагувати і узагальнювати; г) аксіологічний, котрий фіксує художньо-естетичні і морально-етичні цінності; д) рівень світоглядних переконань і постулатів; е) і вищий рівень антропо-буття – рівень Абсолюту, який виступає всезагальним дискурсом єства людини як людини-духовної, – конститує її відкритість до Невідомого, бажання і здатність „спілкуватися” з Ним. Одним із основних факторів цього взаємопроникнення є усвідомлення співвідношення рівнів антропо-буття у їх синхронічній єдності, за рахунок чого виникає інтегруючий стан психіки, котрий виводить адепта духовності за межі есенціональних визначень, епістемологічних протиставлень об'єкта і суб'єкта як дискретних одиниць.

Взагалі усвідомлення є складовою свідомості, але його форми можуть відрізнятися своїми інтенціями. До останніх можна віднести: мотивації до усвідомлення (його підґрунтя) в залежності від об'єкта усвідомлення (що усвідомлюється), засоби усвідомлення (як усвідомлюється), мета усвідомлення (ціннісна направленість). Усвідомлення у духовних практиках має широкий спектр і вмотивоване духовним вдосконаленням. Об'єктом усвідомлення є сталі рівні антропо-буття, актуалізовані по усьому спектру їх прояву. Засоби усвідомлення завжди відповідають багатоманіттю спектру прояву рівнів антропо-буття і постійно корелюють з ними по мірі розширення їх обсягу. Метою усвідомлення є злиття індивідуально- та універсально-значущого, – Людини і Всесвіту, духовне розкриття універсального значення сенсу життя особистості.

Духовні практики здійснюються у формі символічної діяльності, однією з головних функцій якої є гармонізація співвідношення між мотиваційною, об'єктною, інструментальною та внутрішньо-цільовою інтенціями усвідомлення. Метою духовних практик є особистісне самовдосконалення, яке здійснюється у процесі взаємодії адепта духовності й символом. Структура символу відповідає структурі рівнів антропо-буття. Форма практик залежить, зокрема, від характеру цієї взаємодії, обумовленого типом символів, які, у свою чергу, корелюються із психосоматичними особливостями особистості. Будь-яка взаємодія із символом (у формі певної символічної дії-ритуалу), ґрунтуючись на фізичній дії органів тіла людини (активізація тілесності), включає у символічний процес усі рівні антропо-буття у їх гармонійній взаємодії.

На відміну від цього розумово-теоретична діяльність „знімає” у собі як рухи тіла людини, так і емоційно-чуттєвий матеріал, який у науково-теоретичному баченні дійсності слугує лише засобом формування істини поняття та думки у цілому і підпорядковується Cogito. Так еволюція релігій, починаючи з світових релігій, здійснювалася під усе зростаючим впливом на культуру у цілому (і релігію зокрема) когітального фактора. Якщо вилучити із сучасної релігії раціональну складову, то це означало б позбавлення релігії теологічного підґрунтя, богословської систематики і врешті-решт – догматики. Хоча і можна погодитися, що богословська традиція розвивалася у руслі есенціонального дискурсу елітської метафізики (сутності, ідеї, начала, телоси), а східній православній традиції притаманний енергійний дискурс (енергії, прагнення, імпульси, воління) [1, с.12-13], але ні традиційну західну, ні традиційну східну течії християнства важко уявити без догматичної їх частини, орієнтованої на вербально-логічний дискурс і направленої на систематизацію матеріалу. Яскравим проявом такої точки зору може бути, наприклад, позиція П. Тілліха, котрий стверджує, що метою його роботи „було дати метод і структуру богословської системи, написаної з апологічної точки зору, яка знаходиться у постійній кореляції з філософією” [2, с.7-8].

Релігія без догматико-богословської частини втрачає свої етнокультурні особливості, свою „індивідуальність”. Зміст релігійних вірувань не може бути визначеним без метафізично-есенціональної форми свого виразу. У цьому відношенні не існує принципової відмінності між наукою, філософією і релігією. „Поняттєва мова філософії була єдиним засобом перетворити смислообрази Письма (яке створювалося протягом багатьох століть у замкненому етнокультурному середовищі) у надбання усієї цивілізованої ойкумени, виявити їх універсальне значення” [3, с.24].

Однак серцевиною релігійного життя є релігійна духовна практика, у ході якої і здійснюється богопізнання й обоження. Форма релігійної практики обумовлює характер метафізико-догматичної частини релігії, хоча по мірі розвитку релігії догматична сторона може мати зворотний вплив на релігійну практику. Але саме релігійна практика виступає засадою духовного зростання особистості, богопізнання, наближення

людини до Бога. І лише практика духовного зростання як символічна ритуальна дія, у яку включений увесь організм людини, має своїм інструментом вдосконалення людини – тілесність.

З цієї точки зору не має значення, що саме говорить про тілесність, про тіло людини, її плоть релігійна догматика, яке місце займає тілесність у ієрархії сутнісних підпорядкованостей віровчення. Головне, з чого необхідно виходити, – це виявлення ролі тілесності у символотворчому процесі ритуального дійства (адже будь-яка релігія має свою ритуально-дієву частину). Саме у аспекті ритуальної дії, підґрунтям якої є тілесність (задіяна у тій чи іншій формі, активізована на певному рівні глибини просякнення у єство людини), можуть виявлятися такі ірраціональні форми богопізнання як одкровення, осяяння тощо, які принципово неможливо звести до вербального визначення у суб'єктно-предикатній формі.

Дійсна єдність душі і тіла, піднесення тіла духом має місце у релігійній практиці, як би вона (ця єдність) не констатувалася теоретично, не доводилася б у догматиці. „При створенні будь-якої частини не з'явилося одне раніше іншого – ні душа раніше тіла, ні навпаки – ... Тоді якщо одне передіснувало, а інше з'явилося після, то виявиться певна недосконалість сили Творця, недостатньої для миттєвого створення усього” [4, с.117].

У християнстві, як і у інших релігіях та духовних практиках, можна виявити ядро, котре має не раціональну та метафізичну направленість, а орієнтоване на дієво-практичне (ритуальне) осягнення природи Бога і у цьому контексті – осягненні особистісно-духовного буття індивіда. Так, східній православній традиції, як зазначалося вище, притаманний енергійний дискурс, основні характеристики якого можуть бути проявлені лише у дієво-ритуальному аспекті богопізнання і богоспілкування. Метафізично-есенціональний дискурс ні в якій своїй формі (ні у науковій, ні у філософській, ні у релігійній) не може виконати функцію дійсного синтезу, „розглядаючи людину у її буттєвому (а не епістемологічному) статусі і призначенні як єдине ціле” [1, с.50].

Моралі також притаманний духовно-практичний аспект. Мораль є духовно-теоретичним осягненням дійсності у тій мірі, в якій вона застосовує до практики життя певні принципи, норми, закони як регулятиви поведінки. Практична ж сторона моралі полягає у тому, що принципи і норми, сформульовані на абстрактно-теоретичному рівні у вигляді вимог, сформульованих вербально, транспонуються на життєвий світ людини, на певні життєві ситуації. Це потребує певних зусиль волі, віри, направлених на подолання звичок (вкорінених у статистиці психоемоційного комплексу, і, таким чином – вкорінених у тілесність) особистості, які суперечать цим нормам і принципам. Норми, регулятиви моралі виступають похідним явищем від духовного спрямування людини. Духовність зводиться до моралі у тих випадках, коли вона позбавляється символічного дискурсу, вектором якого є Абсолют (Абсолют принципово неможливо визначити розумово-логічно) і прирівнюється до виконання обов'язку, або ж іншого, сформульованого у раціонально-логічній формі принципу.

Християнська етика аналізує природу, внутрішню структуру моральної свідомості і моральних відносин, досліджує моральні поняття, які виражають моральні норми, принципи, що містять оцінку діяльності людей. Вона закликає шукати найвище добро (благо) не тільки своєю розумовою діяльністю, а й на основі формування духовного світогляду, який відкривається у вічних правдах, оголошених Богом у Святому Письмі. Християнська етика базується на абсолютній моралі, яка є вічною, незмінною та існує поза простором і часом [5].

Процес формування людини визначається багатогранною єдністю об'єктивного і суб'єктивного, спадкового і соціального, матеріального і духовного, цілеспрямованого і стихійного, позитивного і негативного. Серед основних чинників цього процесу можна виділити вплив природного середовища та соціального оточення, суб'єктів суспільного та сімейного виховання, самовиховання, предметно-практичну діяльність та спілкування.

Головна особливість морального виховання як одного із напрямів суспільного виховання полягає у спрямованому перетворенні зовнішніх для людини нормативних вимог на систему особистих характеристик, які стверджують добро і справедливість. На моральному вихованні ґрунтуються всі інші види виховної діяльності, оскільки, врешті-решт, будь-яка діяльність є формою, способом функціонування моральних цінностей. Виховання таких рис, як самодисципліна, почуття обов'язку, відповідальність, совість виступає важливою складовою частиною професійної підготовки працівників. Метою морального виховання є розвиток у людини свідомого ставлення до суспільно необхідних норм поведінки, перетворення моральних принципів на особисті переконання, які складають ядро індивідуальної свідомості, що організує інші його елементи: знання, уявлення, погляди, почуття. Моральне виховання спрямоване на досягнення єдності інформативних, ціннісних та вольових сфер свідомості (поєднання знань, переконань та дій). Оволодіння моральними принципами у процесі виховання означає перетворення вищих цінностей суспільства на факт свідомості і поведінки людини. Єдність свідомості та діяльності становить основу моральної культури особистості.

Формування в індивідів моральних здібностей поряд з моральними потребами становить найвищу мету морального виховання. Моральне виховання, як і будь-який виховний процес, складається з єдності послідовних завдань: етичної освіти, перетворення етичних знань на моральні переконання, вироблення навичок належної поведінки, формування потреби та здатності до морального самовдосконалення, вироблення непримиренного ставлення до аморальності, виховання готовності й уміння протистояти злу. Виховання, таким чином, орієнтує, переконує, прилучає. Моральна дієздатність, культура людини виявляються у тому, що вона знає, бажає, вміє досягти бажаного. У процесі духовно-практичної діяльності та спілкування нагромаджується моральний досвід, закріплюються переконання, набуваються звички моральної поведінки. У системі виховних засобів особливе місце посідають

сила позитивного прикладу, моральна оцінка вчинків, громадська думка. Отже, виховання закономірно доповнюється й завершується самовихованням.

Процес самовиховання може бути ефективним лише за умови відповідності завданням і цілям виховання, власним бажанням особистості. Тільки в такому разі цей процес не сприймається людиною як ідейно-психологічний вантаж, не обтяжує її, а навпаки, задовольняє морально. Самовиховання – це спосіб виявлення індивідуальності людини, суто особистий засіб її розвитку, власного самоздійснення. Без цього суб'єктивного чинника практично неможливе становлення соціально зрілої, суспільно активної особистості з життєвою позицією гуманістичної спрямованості. Самовиховання виступає системною характеристикою особистості й важливим показником її культури, свідченням усвідомлення відповідальності перед суспільством за формування свого обличчя, якості діяльності та поведінки [6, с.32].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що духовність – це втілення в світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір. Це осмислення людиною гуманістичного сенсу мети людської життєдіяльності.

Духовність людини є складовою її досвіду, який започатковується з моменту її народження і поповнюється до кінця життя. Цінності з їх духовною спрямованістю сприймаються двома способами. З одного боку, шляхом пізнання й усвідомлення їх людиною завдяки різним формам опредмечення – у вигляді кодексів (вербальних „правил”, настанов та понять), різних форм культури та поведінки інших людей. А з другого, шляхом духовного сприйняття їх на основі віри, яка слугує містком між людиною та ідеалом. На важкій дорозі життя людина користується порадами і свого розуму, і своєї віри. Вона завжди перед вибором, часом долає себе, а часом падає на цьому шляху, піднімається і йде далі. І вся сутність виховання полягає у тому, щоб людина, від природи зла і добра, розвинула в собі прихильність до Добра, потребу йти дорогою Добра і робити щоденний вибір у бік Добра. Так, власне, і працює духовність – як скерованість людини до обраної нею системи моральних цінностей.

Список використаної літератури

1. Хоружий С. К феноменологии аскезы / С. Хоружий. – М.: Издательство гуманитарной литературы, 1998. – 352 с.
2. Тиллих П. Систематическое богословие / П. Тиллих; [пер. с англ.]. – СПб: „Алетейя”, 1998. – Т.1, 2, части 1, 2, 3. – 493 с.
3. Тертуллиан. Избранные сочинения / Тертуллиан; [пер. с лат.]. – Москва: Издательская группа „Прогресс”, „Культура”, 1994. – 448 с.
4. Нисский Г. Об устройении человека / Г. Нисский; [пер. с греч.]. – СПб: Ахиота, 2002. – 220 с.
5. О. д-р Святослав Кияк. Християнська етика / О. д-р. Святослав Кияк. – Івано-Франківськ: Вид-во Івано-Франківського Теологічно-Катехитичного Духовного Інституту, 2001. – 244 с.
6. Левицький О. Людина і мораль: культурологічні аспекти проблеми / О. Левицький. – Івано-Франківськ: Івано-Франківська Теологічна Академія, 2004. – С. 32.